

מחקרי גבעה

שנתון המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון תש"ף

כרך ז

עורכים:

פרופ' משה צפור
פרופ' אהרן מונדשיין
ד"ר אליסיה גרינבנק

מועצת המערכת:

פרופ' מיכאל אביעוז
פרופ' בנימין בר-תקווה
פרופ' אורציון ברתנא
הרב פרופ' שלמה זלמן הבלין
פרופ' שמיר יונה
פרופ' אהרן ממן
פרופ' אסתר עדי-יפה
פרופ' יצחק קלימי
פרופ' ישראל ריץ'
פרופ' אביגדור שנאן

עריכה לשונית

עברית: אודי לוינגר
אנגלית: יאיר האס

מזכירת המערכת: בת-שבע הרוש
עיצוב והפקה: צופית צחי

© כל הזכויות שמורות

תש"ף 2020
ISSN 2664-553X

המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
ד"ר אבטח 79239, טל' 08-8511900
דוא"ל givaa@washington.ac.il
אתר המכללה www.washington.ac.il

תוכן

7	דבר ראש המכללה
11	דבר המערכת
15	רשימת כותבי המאמרים

שער ראשון | יהדות

21	לדרך השימוש בפעלים המקראיים גר"ש ו-של"ח: משחק-רדיפה במגרשן של מילים סמי-נרדפות	משה צפור
31	פיוטי העקידה של ר' יוסף בכור שור ור' אפרים מרגנסבורג	בן ציון אשל
57	רעיון ה"דביקות" במשנתו של בעל "יושר דברי אמת"	יהושפט נבו

שער שני | ספרות ושירה

75	שירת התנ"ך של דודו ברק	יוסף פריאל
99	השאיפה הקמאית לפריון לאחר אוברן חיים. סיפורי "יציאת נשים לקראת" בתנ"ך ומחוצה לו: מבט אינטרדיסציפלינרי	אפרת בוכריס
127	עקבות בעקבות העקבות, מסה על הספר "עקבות ביים" מאת יורם מלצר	כרמלה סרנגה

שער שלישי | חינוך והוראה

- 161 אליסיה גרינבנק
ושיראל זריהן וקנין
שיפוט מוסרי, תקווה וקוהרנטיות בקרב מתבגרים עם לקות למידה, מתבגרים עם לקות למידה פורעי חוק, ומתבגרים ללא לקות למידה
- 177 אורית הוד שמר
תפיסתן של סטודנטיות להוראה את ערכם החינוכי של חדרי הבריחה
- 193 סאאיד בשארה
ויצחק וייס
הקשר בין עומס קוגניטיבי ורמת קשיבות ובין מסוגלות עצמית בקרב סטודנטים עם לקויות למידה וסטודנטים ללא לקויות למידה
- 215 שרה זמיר
חינוך אזרחי ופטריוטיות: הילכו שניהם יחדיו?
- 229 אפרת בנג'ז'
"מתחת ללקות מסתתר ילד עם יכולות גבוהות" - קשיים של מורים לתלמידים עם תווית כפולה - מחוננות עם לקות למידה או עם הפרעת קשב, ריכוז והיפראקטיביות (ADHD)

שער רביעי | חינוך גופני ובריאות

- 253 עופר קיס ודני מורן
אימוני התנגדות במבוגרים הסובלים ממחלות המזוהות עם הגיל המבוגר / מאמר דעה
- 273 קרן ששונקר,
רחלי מגנזי
ודני מורן
הקשר בין גמישות שרירי פושטי הירך לכאבי גב תחתון במבוגרים / מאמר דעה
- 285 לילך גלעד כהן
ודני מורן
החרדים חרדים לבריאותם? תהליכי קידום בריאות בקרב אוכלוסיית החרדים בישראל / מאמר דעה
- 307 אסתר גולדשטיין,
אלה שובל,
מיכל ארנון,
גרשון טננבאום
אומדני קשר בין פעילות גופנית מאורגנת אחרי שעות הלימודים לבין מדדי עצם וחוזק שריר של ילדים צעירים

שער רביעי | סקירת ספרות

329 אהרן מונדשיין ביקורת על ספרם של איילה משאלי ומשה צפור -
פירושו של ראב"ע ל'אסתר'

E7

תקצירים מתורגמים

מחברי המאמרים

ד"ר מיכל ארנון

היחידה לניתוח נתונים, המכללה האקדמית בווינגייט
michalar@wincol.ac.il

ד"ר אפרת בוכריס

החוג לתנ"ך והחוג לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
Efratb1967@gmail.com

ד"ר אפרת בנג'י

החוג לגיל הרך והחוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון והמכללה
האקדמית בית ברל
bengiog@gmail.com

בן ציון אשל

המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן
benzion120@gmail.com

ד"ר סאאיד בשארה

החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית בית ברל; המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה,
האוניברסיטה הפתוחה
saied@beitberl.ac.il

ד"ר אסתר גולדשטיין

החוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון; בית הספר לחינוך,
המכללה האקדמית בווינגייט
Ester@wincol.ac.il

לילך גלעד כהן

דוקטורנטית בבית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל; ראש מנהל הסטודנטים,
המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
lilachcohen1973@gmail.com

ד"ר אליסיה גרינבנק

ראש החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
gralicia2@gmail.com

ד"ר אורית הוד שמר
 החוג לגיל הרך, המכללה האקדמית ע"ש קיי
 oritshemer@gmail.com

ד"ר יצחק וייס
 המחלקה לחינוך, אוניברסיטת בר אילן
 itzhak.weiss10@gmail.com

פרופ' שרה זמיר
 ראש היחידה לקידום ההוראה, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון; בית הספר
 לתארים מתקדמים, המכללה האקדמית אחווה
 sarazamir5@gmail.com

שיראל זריהן וקנין
 מורה בחינוך מיוחד, משרד החינוך
 shirel7822@gmail.com

פרופ' גרשון טננבאום
 ראש חטיבת התואר השני של פסיכולוגיית ספורט, בית הספר לפסיכולוגיה על שם ברוך
 איבצ'ר, המרכז הבינתחומי, הרצליה
 gtenenbaum@fsu.edu

פרופ' אהרן מונרשיין
 החוג לתנ"ך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון והמכללה האקדמית לחינוך
 תלפיות
 ronim@talpiot.ac.il

פרופ' דניאל מורן
 המחלקה לניהול מערכות בריאות, אוניברסיטת אריאל
 dani.moran@sheba.health.gov.il

פרופ' רחלי מגנזי
 התוכנית לניהול מערכות בריאות, המחלקה לניהול, אוניברסיטת בר אילן
 Racheli.Magnezi@biu.ac.il

ד"ר יהושפט נבו
 החוג לתנ"ך, מכללת שאנן
 yehoshafat100@gmail.com

ד"ר כרמלה סרנגה

החוג לספרות, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון והמכללה האקדמית אשקלון
carmelasar@hotmail.com

ד"ר יוסף פריאל

החוג לתנ"ך והחוג לגיל הרך במכללת גבעת וושינגטון, החוג לתנ"ך במכללת אורות;
תנ"ך וחקר הזמר העברי, אוניברסיטת בר אילן
priel483@gmail.com

פרופ' משה צפור

ראש החוג לתנ"ך וראש התוכנית לתואר שני בתנ"ך במכללה האקדמית לחינוך גבעת
וושינגטון; המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר אילן
moshezi1934@gmail.com

עופר קיס

דוקטורנט בבית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
oferkis58@gmail.com

ד"ר אלה שובל

החוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון והמכללה האקדמית בווינגייט
elas@wincol.ac.il

קרן ששונקר

דוקטורנטית בבית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
sassonkern@gmail.com

רעיון ה"דביקות" במשנתו של בעל "יושר דברי אמת"

יהושפט נבו

תקציר

רבי משולם פייבוש מזכראז, מציג את עמדתו בנושא ה"דביקות", לעומת גישותיהם של בני דורו בנידון דידן. ראש לכל, הוא שולל את הגישה המקובלת על חוגי הלמדנים, לפיה, יש לזהות את ה"דביקות" עם לימוד תורה. לדבריו, אין ה"דביקות" קשורה בהכרח, לעיסוק בתורה, שהרי אנו מוצאים לומדי תורה שהם חוטאים ובעלי ניאוף. יתר על כן, גם בין גוים מאומות העולם יש כאלה העוסקים בתורה. המחבר מטעים, שאי אפשר לחוטאים ולעוברי עבירה וכן לבעלי תאוה, להיות דבקים בה', באשר ה' קדוש ומובדל מכל זאת. הרי העבירה קשורה לחומריות, מה שאין אצל הקב"ה. ה"דביקות" לדבריו, מושגת על ידי חינוך ליראה ולאהבת הבורא. עוד מטעים המחבר, שתנאי להשגת ה"דביקות" הוא ביטול הגאוה. רעיון ביטול הגאוה, המכונה "התאינות", מקובל אצל כותבים חסידיים רבים, ועניינו הוא, שתודעת ה"אני" שמקורה כמידת הגאוה, מהווה חייץ בין האדם לבין בוראו. אם אדם מלא מתודעת עצמו, היכן ימצא בו מקום לאהבת ולדביקות הבורא? תנאי נוסף להשגת ה"דביקות", לדעתו, הוא חינוך עצמו לאמונה ש"מלוא כל הארץ כבודו" ו"לית אתר פנוי מיניה", וגם כאן ניכר שמי שמחנך את עצמו לאמונה זו, ממילא מתרחק מהגאוה. המחבר מטעים, שמי שמגיע לרמת "דביקות" כזו, גורם קורת רוח לבוראו. רבי משולם פייבוש תוכף לרעיון ה"דביקות" את רעיון האימננציה, בהסבירו, שמי שהוגה בנוכחות האלוהית בעולם, מגיע ל"דביקות". כותב המאמר מציג נושאים אלו בהשוואה לדבריהם של כותבים חסידיים אחרים, כשהוא מעמיד על גישתו המיוחדת של המחבר.

תאריכים: דביקות, לימוד תורה, יראת ה', אימננציה, התאינות, עבודה צורך גבוה

ר' משולם פייבוש מזבריו (1740-1795 להלן רמ"פ), בן הדור השלישי לחסידות, היה תלמידם של ר' יחיאל מיכל מזלוטשוב (1726-1786) ושל ר' מנחם מנדל מפרעמישלן (1728-1771). רמ"פ כתב ספר קטן כמות ורב איכות בשם "יושר דברי אמת" (להלן יוד"א). בספרו הוא מעיד על עצמו שביקר בחצרו של המגיד ר' דב בער ממזריטש. הספר רובו ככולו עוסק בעבודת השם בדביקות, ולנושא זה מוקדש מאמרנו.

נושא ה"דביקות" כדרך מרכזית בעבודת ה' מוכר בישראל מימים קדמונים. הרמב"ן (בפירושו לדברים יא, כב, ד"ה "ולדבקה בו") כותב: "ויתכן שתכלול הדביקה לומר, שתהיה זוכר ה' ואהבתו תמיד, לא תיפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו, ולבו איננו עמהם אבל הוא לפני ה'". ה"דביקות" היא אפוא הגות מתמדת באלוקים ללא היסח הדעת. גרשם שלום מטעים:

בחסידות שוב אין הדביקות אידיאל רחוק שרק יחידי סגולה בעלי נשמה יתרה משיגים אותו בסופה של הדרך. שוב אין זו המדרגה האחרונה בסולם העלייה כפי שגרסו המקובלים, אלא הראשונה. הכול מתחיל בהחלטת האדם לדבוק באלוקים. דביקות זו היא נקודת המוצא ולא הסוף. כל אחד יכול להגשימה מיד (שלום, דביקות, עמ' 331)

שלום סבור שהדביקות בחסידות איננה רק נחלתם של יחידי סגולה, המשיגים אותה רק לאחר יגיעה רבה, אלא זוהי נחלתו של כל מי הרוצה בכך. לדעה זו מתנגד פייקאז', הכותב

העיון בכתבי ר' יעקב יוסף מפולנאה, ר' דב בער ממזריטש, ר' אלימלך מליז'נסק ואחרים, מעלה בבירור, כי אין הדביקות באלוקים... אלא נחלתם של "אנשי הצורה" ולא של "אנשי החומר". נחלתם של בעלי "בינה יתירה", "אישים משכילים" המתנהגים למעלה מהטבע (פייקאז', החסידות א', עמ' 451)

פייקאז' סבור אפוא, כי ה"דביקות" מושגת רק על ידי יחידי סגולה, אנשי המעלה בלבד. כך ניתן להסיק גם מדבריו של ר' יוסף צרפתי, שהגם שאיננו נימנה על חוגי החסידים, הוא שימש כאחד ממקורותיו של ר' יעקב יוסף מפולנאה (תלמיד הבעש"ט, נפטר 1782):

הנה אמת ונכון הדבר, שהשלימות והאושר היותר גדול שאפשר הנפש להשיג, היא דביקותה עם הא-ל-יתברך, שזה תכלית כל השלימות להידיבק החלק עם הכול... וזה הדביקות סוברין הפילוסופים, לא יושג לכללות האומה רק לאיש היחיד השלם... (יד יוסף, עמ' רכה)

הכותב סבור אפוא, שהדביקות איננה מושגת אלא על ידי יחידי סגולה בלבד, שלא כמו שסבור גרשם שלום.

מקורות אלו דנים בשאלה מי ראוי להשיג את ה"דביקות". אולם במקורות החסידיים המונחים לפנינו, לא מצאנו דיון בשאלה זו, אלא בשאלה כיצד הדביקות מושגת. ר' מנחם מנדל מפרעמישלאן מציג את ה"דביקות" כהגות מתמדת בה, והוא אף מעמיד אותה מעל ללימוד התורה: "ועוד כלל אחד, שלא להרבות בלימוד מאד, כי הדורות הראשונים שהיה שכלם חזק... לא היו צריכים לטרוח עצמם על היראה, שהיראה היתה תמיד נגד פניהם – היו יכולים ללמוד הרבה" (דרכי ישרים, עמ' 2-3). הכותב מבחין בין הדורות הקודמים לבין דורנו רפה השכל: "אבל אנו ששכלנו מעט, אם נתבטל מחשבותינו מן הדביקות ה' יתברך ונלמוד הרבה, חס ושלום נשכח יראת השם מאתנו... לכן צריך למעט בלימוד ולחשוב תמיד בגדולת הבורא יתברך..." (דרכי ישרים, שם).

דעה הפוכה ניתן למצוא בדבריו של ר' אלימלך מליז'נסק (1717-1787), תלמידו של המגיד ממזריטש (1704-1772), הקושר את הדביקות לעיסוק בתורה: "אבל אנחנו משיגים השורש מצוה ומקורה על ידי התורה הקדושה, כשאנו עוסקים בתורה הקדושה לשמה. והוא מחמת שהש"י ברוב רחמיו, דבר והכניס הדביקות בהתורה הקדושה, ונתן לנו התעוררות הדביקות בהתורה..." (נועם אלימלך, מג ע"א). לדעה זו, שמקורה של הדביקות והדרך להשגתה היא בתורה, שותף גם ר' אפרים מסדילקאב (1742-1800) נכדו של הבעש"ט (דגל מחנה אפרים, עמ' 124).

ר' דב בער ממזריטש יורשו של הבעש"ט בהנהגה החסידית, מעמיד על היקפה של הדביקות, בהסבירו שכיוון שמלוא כל הארץ כבודו, לפיכך בכל מקום שאדם נמצא, שם ימצא את הדביקות: "ובאמת במה שהמחשבה של אדם מחשב, שם הוא האדם עצמו. ובאמת מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה, וכל מקום שהוא האדם ימצא שם דביקות הבורא יתברך, מהמקום אשר הוא שם, כי לית אתר פנוי מיניה, ובכל מקום הוא אלקות" (מגיד דבריו ליעקב, עמ' 240). אולם אין ר' דב בער מציין כיצד מגיעים לדביקות. זאת מצאנו אצל בן דורו ר' יעקב יוסף מפולנאה: "ונראה לי דמצוה בתורה "ובו תדבק" [דברים י, כ], ודרשו חז"ל: "הדבק בתלמידי חכמים וכו'..." (בבלי כתובות ק"א ע"ב) דאם הוא דבוק בתלמיד חכם – שהוא מדבק את עצמו בו יתברך, ממילא הוא דבוק עמו גם כן בו יתברך..." (תולדות יעקב יוסף, קכ ע"ד). ר' יעקב יוסף מלמד גם מהי הדרך להגיע אל הדביקות: "והדביקות עם השכינה אי אפשר שיושג כי אם בהכנעת החומר והיצר הרע. והיצר הרע איננו נכנע כי אם ביסורין".

השגת ה"דביקות" באמצעות סיגופים, איננה נחלת הכלל. בחסידות יש לכך התנגדות רבה, כפי שמצאנו אצל ר' זאב מזיטומיר (שנות חייו אינן ידועות) תלמידו של ר' דב בער ממזריטש:

וכאשר שמעתי בימי הבעש"ט זללה"ה, היה איש אחד כזה שעשה סיגופים והלך למקוה ששיג רוח הקודש, ואמר הבעש"ט זללה"ה כזה הלשון, אשר בעולם התמורות משחקים עליו. והאמת כן הוא, כי מה לאדם לרדוף אחר זאת ולבו חסור

העיקר- דביקות א-ל. שזהו תכלית העבודה לדבק במידותיו יתברך באמת ובתמים (אור המאיר, עמ' צז).

הארכנו בנושא זה של ה"דביקות", באשר הוא תופס מקום נכבד בהגותו של רמ"פ. וכך הוא מביע את דעתו באשר לקשר שבין לימוד ל"דביקות":

"כי הם אינם יודעים כלל מה זה הדביקות בהשי"ת, ומה זה האהבה והיראה. כי הם סוברים שזה בעצמו הלימוד שלומדים, הוא הדביקות והיא האהבה והיראה. והאיך אפשר זה, והלא ידוע ומפורסם שיש בעוה"ר כמה לומדים שהם בעלי ניאוף רח"ל ובעלי עבירות ידועים. ואף מאומות (העולם) יש שלומדים התורה שלנו. האיך יתכן שזה יהיה הדביקות בה? (יוד"א, עמ' עו)

רמ"פ מוסיף:

כי אי אפשר למי שהוא דבוק בהשי"ת באהבה ויראה שיבוא לידי חטא קל, קל וחומר לחמור. קל וחומר שיהיה דבוק באיזה תאוה ח"ו. כי הלא השי"ת קדוש ומוברל מכל החומריות. אלא ודאי אינו צריך לפנים, שענין אהבת השי"ת ויראתו הוא ענין אחד, שהוא בלב האדם שיהיה לבו מפחד וירא מהשי"ת תמיד... ויהיה בוער אהבתו בלבו תמיד... (שם)

רמ"פ דוחה את המחשבה שלימוד התורה הוא עצמו הדביקות, שכן יש חוטאים ואף גוים שלומדים תורה, ואיך יתכן שהללו ייחשבו כבעלי דביקות? לפיכך הוא סבור, שהדביקות מסורה ללבו של אדם, שיתמיד באהבה וביראה. יושם לב לכך, שאין רמ"פ דוחה את הלימוד, או למצער מצמצם אותו, כדעת ר' מגדיל מפרעמישלן. הוא אכן מחייב את הלימוד, אבל איננו רואה בכך דרך להשגת הדביקות, המושגת באמצעות אהבה ויראה.

צוין, שאחת הסיבות למחלוקת שבין החסידים למתנגדים, נסבה סביב נושא לימוד התורה כמביא להשגת ה"דביקות". ר' אברהם בן שלמה זלמן, אחי הגר"א, תולה את תיקון המידות וקניית מעלות טובות בלימוד התורה: "וגם אי אפשר לבוא לשום מעלה או מדה טובה או לשום דבר יראה, רק על ידי התורה" (מעלות התורה, עמ' ח).¹ ר' חיים מוולוז'ין (1816-1893), סבור שהעולם מתקיים בכל רגע רק בזכות לימוד התורה: "ולזאת עיקר חיותם ואורם וקיומם של העולמות כולם על נכון, הוא רק כשאנחנו עוסקים בה כראוי. כי הקב"ה ואורייתא וישראל חד. שכל אחד מישראל שורש נשמתו העליונה מדובק ונאחז באות אחת מהתורה והיו לאחדות ממש" (נפש החיים, שער ד, פרק י, ד ע"ב). יש רגלים להנחה, שדברים אלו שנכתבו בעיצומה של המחלוקת בין המתנגדים לחסידים, מכוונים כתשובה לדעות שהובאו בזה. רמ"פ מעמיד על תנאי נוסף הדרוש לשם קבלת ה"דביקות", הוא ביטול הגאווה:

אבל מי שרוצה להתדבק להשי"ת באמת, בלתי לה' לבדו, הוא מבין שאי אפשר להתדבק בו, אם לא שידחה ממנו גבהות לבו, ויכיר חסרונו ופחיתותו תמיד כל כך. שלא ידמה בעיניו שיש לו איזה מעלה, כי ... "תועבת ה' כל גבה לב" (משלי טז, ה) ... וכל מה שיבין שפלותו ויתמיד בה במחשבה ובמעשה, יותר ידגיש דביקות נפשו בהשי"ת... כי יותר מה שמקטין את עצמו ומשפיל את עצמו בלבו, יותר יכול להדבק להשי"ת (יוד"א, עמ' עג).

הרעיון שהרחקת הגאווה היא תנאי הדרוש להשגת הדביקות, מצוי ומקובל בחסידות, והוא קשור למידת "ההתאינות" שידובר עליה בהמשך.

לרמ"פ שמורה דרך נוספת להשגת הדביקות, היא ההגות המתמדת בהשם יתברך: "ועיקר הדביקות שעל ידי זה יקבל השי"ת נחת מאתנו, הוא אם על ידי כל מה שדברנו מהרחקת הרע נתדבק בטוב, דהיינו, שנקיים "שיויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים טז, ח; יוד"א, עמ' פג). הכותב מטעים, שעניין הדביקות איננו רק עבורנו, אלא גם למען הקב"ה שירווח מאתנו נחת. הוא גם מסביר כיצד להגיע לכך: "ונרגיל במידת אמונה להאמין בכל עת שנוכל, שהשי"ת מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה... ועל ידי זה תיפול עלינו יראת השי"ת ... ועל ידי יראה זו נוכל לבוא לענוה האמתית". רמ"פ מטעים את מטרת הדביקות, שהיא לגרום להשי"ת נחת מאתנו, והדרך לכך היא כפולה: להגות בה' באופן מתמיד ולהרגיל את עצמנו במידת האמונה. אבל התנאי העיקרי להשגת הדביקות, הוא ההגות המתמדת בה' יתברך: "שארם דבוק בהשי"ת היטב, הוא על ידי שחושב בהשי"ת שמלא כל הארץ כבודו, וחושב תמיד בזה, ובכל מה שרואה חושב ברוחניות האלוקית המחיה דבר זה"².

אימננציה

רמ"פ איננו מסתפק בדיון בשאלה: כיצד מגיעים לדרגה של דביקות, אלא נותן דעתו גם על הסבר מהות הדביקות, תוך שהוא מציג את גישתו האימננטית: "כי מי שאינו מחשב בהשם יתברך תמיד, אף על פי שמאמין בזה, אף על פי כן אינו באמת כן מצוייר לפניו, כי תמיד מצוייר העולם בלבו בלתי מחשבות השי"ת בלבו. אבל מי שאינו מחשב בעולם כלל, רק בכל מה שרואה מחשב בהשם יתברך... " (יוד"א, עמ' פד-פה).

לדעת רמ"פ, אין זה מספיק להאמין במציאות הבורא יתברך. יש צורך גם לצייר את מציאות ה' בלבו ולהגות בו בהתמדה. מי שינהג כך, יראה בעולם רק את השם יתברך: "מי שחושק תמיד להשם יתברך כל מה שרואה בעולם, רואה את השי"ת שכוחותיו מחייה את זה, כמו שאמר הכתוב "ואתה מחייה את כולם" [נחמיה ט, ו]. מה שאין כן, מי שאינו חושק להשי"ת

2 שם עמ' קא. לנושא הדביקות ראו עוד: וויס, ראשית צמיחתה; פכטר, תפיסה; שץ אופנהימר; נגאל, מקורות; פייקאז, החסידות א'; הנ"ל, היסודות ב'; הנ"ל, דביקות; אידל, דביקות; נבו, נתיבי עבודה.

במחשבתו, אינו רואה כי אם את הגשמי". וכן מוסיף המחבר: "לפני זה האדם כל העולם כולו מלא השי"ת" (יוד"א, עמ' פד-פה). רמ"פ מטעים את מציאות הקב"ה בתוך עולמנו, שהוא המחיה אותו והוא המפעיל אותו. הוא איננו שולל את מציאות העולם הגשמי, כפי שמצינו בהשקפת חב"ד: "כי אין נמצא בעולם מהות אחר זולתו... כי לא יש מהות ועצם אחר מבלעדו, כי אם מצד כליהם והסתרתם נגלים לבחינת מהותם. אבל בעצם אינם מהות כלל. כי הוא יתברך מהות כל המהותים ואין במציאות מהות אחר זולתו"³. גישה זו, השוללת כל מציאות פרט למציאות הבורא, והרואה בכל מציאות אחרת רק אשליה, איננה נחלתו של רמ"פ, הסבור שהעולם שלנו הוא מציאות אמיתית שהאלוקות ממלאה אותה; אולם הימצאותה בעולם היא בהסתר, ורק יחידי סגולה מסוגלים לראותה. מבחינה זו, ניתן לומר, שהמציאות היחידה היא האלוקות, שכן בלעדיה לא היה קיום לעולם. אולם מציאות אלוקית זו הגם שהיא ממלאה את העולם, היא שרויה בו בהעלם ובהסתר. מה שנראה לעין האנושית, זה עולם הפועל על פי חוקי טבע, וראיה זו היא הגורמת לאלוקות להיות נסתרת בעולמנו.

הרעיון שהקב"ה ממלא את כל העולמות, מצוי לרוב בספרות החסידית. השקפה חסידית שמקורה בבעש"ט מלמדת שבכל דבר גשמי ישנו כוח אלוקי שהוא אמיתת המציאות והקיום של אותו הדבר. לפי השקפת הבעש"ט, לא רק שהקב"ה הוא הא-ל האחד והיחיד, אלא שהוא גם המציאות האמיתית האחת והיחידה. משום שכל קיומו של העולם כולו, הוא הכוח האלוקי המהווה ומחיה אותו בכל רגע ורגע"⁴.

מציאות השכינה בכל מקום, הוא רעיון התופס מקום נכבד בהגות החסידית: "לבלתי ראות על שום דבר בעולם לערך גשמיותו הנראה נגד פניהם, כי אם שאו מרום עיניכם, היינו בחינת הסתכלותכם ועיונכם לראות רק אלוקות המלוּבש בכל דבר בעולם, כי אפס בלתו" (ר' זאב מזיטומיר, אור המאיר, ח"א עמ' קצ) ובדבריו עוד: "כי כלל זה נקוט בידך ואל ימוט מנגד עיניך אפילו כמעט רגע. שאין שום דבר בעולם שלא יהיה שם התלבשות השכינה... השוכנת בתוכם להחיותם, כי בהעדרה לאפס ותוהו נחשבו" (שם, ח"ב, עמ' סא).

ר' ברוך מקוסוב (נפטר 1782) סבור, שאדם צריך לחנך את עצמו לראות בכל התרחשות את מציאות הבורא שכונתו להיטיב:

ויחשוב שכל דבר בעולם, הכל מלא מהבורא ית"ש, וכל דברים הנעשים מכוח מחשבות בני אדם בתחבולות, ואפילו דבר קל שבקלים שנעשה בעולם, הכל הוא מהשגחתו יתברך. ושלא יהיה חילוק אצלו בדבר שהיה רוצה, בין שנעשה כרצונו

3 ר' אהרן הלוי, שערי היחוד והאמונה, שער א, פרק ב. וראו עוד: אליאור, עיונים.

4 חסידות מבוארת - פירוש למאמרי אדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע, עורך י"ל אלטיין, כרך מועדים, ח"ב, ברוקלין 2004, עמ' קכ-קכא. לנושא זה ראו: שלום, שכינה; אליאור, טרנסצנדנציה; זק, גלות; קויפמן, בכל דרכיך דעהו, עמ' 85-161. מרגולין, מקדש אדם, ירושלים תשס"ה, עמ' 128. נבו, שכינה.

בין שלא נעשה כרצונו, כיון שהכל מהבורא יתברך, והוא יודע שכן טוב לו שלא יהיה נעשה כמו שהיה ברצונו.⁵

ר' ברוך מטעים, שהקב"ה נמצא בתוך העולם ומפעיל אותו. על האדם לדעת שכל התערבות אלוקית במהלך זה או אחר, הכל נעשה לטובה. השכינה היא הייצוג האלוקי בעולמנו. היא מחייה את הכול ומפעילה את הכול. הימצאות השכינה בעולם היא עובדה הטעונה התבוננות בעיניים של מאמין. שכן לא כל עיני בני האדם פקוחות לראותה. הסיבה לכך היא, שניתן להסתכל על העולם בשתי נקודות מבט. האחת – ההיבט האלוקי, השולל מן העולם הגשמי את קיומו האונטולוגי, שהרי העולם הוא כבואה של הנוכחות האלוקית שהיא המציאות האמיתית. אלא שמציאות זו חבויה ונסתרת בתוך חוקיות הטבע. היבט אחר, המצוי אצל רוב בני האדם, הוא ראיית העולם כמציאות גשמית הפועלת לפי חוקיות הטבע, כפי שהוא גלוי לעין כול.⁶

רמ"פ מטעים, שתחושת הקירבה לה' בשבתות ובימים טובים איננה שווה אצל כל אחד: "כי לצדיק באמת הוא תענוג אור שכלי דביקות הבורא בנועם זיוו ית"ש, וזה שמחה גדולה לאין קץ. ומי שאינו צדיק, הוא מרגיש שמחה גשמיות, הרחבת הלב להתענג במאכל ובמשתה" (יור"א, עמ' קנז). תחושת הקרבה לה' תלויה ברמה האישית של כל אחד. רמ"פ מבחין עוד בין תחושת הקירבה של אדם בשבתות ובימים טובים, לבין תחושת קרבתו בימים הנוראים. בשבתות ובימים טובים הקב"ה מאיר לעולם הערה הגורמת עונג, בעוד שבימים נוראים העונג מתחלף בפחד.

התאינות

נושא ה"יש" וה"אין" במחשבת החסידות נותן עניין לתורת "אחדות הפכים", המלמדת שכל דבר בעולם מגלם בעת ובעונה אחת דבר והיפוכו. זאת, כיון שמול כול "יש" מצוי גם "אין". היינו, מול כל מציאות גשמית מצויה מהותה המופשטת, שהמציאות הגשמית היא לבושה. לפי זה, אין שום דבר שכל כולו גשמיות בלבד, ואין שום מציאות רוחנית שהיא כזו בלבד. כל ההוויה מורכבת ממציאות גשמית נגלית, ומיסוד אלוקי הנותן לו את חיותו באופן נסתר. שני תחומים אלו מקיימים ביניהם יחס דיאלקטי, במסגרתו יש לכל דבר שאיפה הפוכה: הרצון האלוקי שואף להתגלות בישיותו, בעוד ההוויה הגשמית שואפת אל מקורה האלוקי הנסתר.⁷ נושא ה"יש" וה"אין" נותן עניין למעמדו של האדם בעולמו

5 עמוד העבודה, והוא החלק השני מהספר יסוד האמונה, טשערנאוויץ תרכ"ג, עמ' רכ.

6 ראו עוד: יעקבסון, נתיבים, עמ' 114. זק (גלות, עמ' 254-255) מציינת, שלפי דברי ר' משה קורדובירו, פרדס רימונים, יש לפרש את דברי חז"ל [מדרש נחומא, מהדורת אשכול תשל"ב, נשא, טז, עמ' תרפ"ח] על ירידת השכינה לשכון בתחתונים, לא כדברי משל, כי אם כדברים המתארים ירידה ממשית של השכינה, שהיא ספירה השייכת לעולם האצילות האלוקי.

7 ראו על כך אליאור, דפוסי יסוד: הנ"ל, יש ואין.

מול בוראו. אדם המרגיש את עצמו כ"יש" תוחם את עצמו בגבולות ה"אני" שלו. תחום זה גודר אותו ומהווה חיץ בינו לבין בוראו. מה שאין כן כאשר האדם מתייחס אל עצמו כ"אין", אין שום דבר החוצץ בינו לבין אלוקיו. זאת ועוד, המחשבה העומדת ביסוד הדברים היא, שהאור האלוקי איננו יכול לשרות אלא על אדם שביטל את עצמו ואת אנוכיותו. כל עוד הוא מתעצם בתוככי עצמיותו, הוא דוחה את האור האלוקי. רק כאשר האדם מרוקן את עצמו מה"אני" המתנשא בגאוה, הוא הופך את עצמו לכלי הראוי לקלוט את האור האלוקי. לנושא זה כתב המגיד ממזריטש:

צריך האדם לחשוב את עצמו כאין, וישכח את עצמו מכל וכל, ויבקש הכל בכל תפילתו על השכינה... מה שאין כן כשהוא רבוק בגשמיות העולם הזה, הוא רבוק בהתחלקות טוב ורע... וכן כשחושב את עצמו ל"יש" ומבקש צרכיו, אז אין הקב"ה יכול להתלבש בו. שהוא יתברך אין סוף ואין כלי יכול לסבלו, מה שאין כן כשחושב עצמו ל"אין" כנ"ל (מגיד דבריו ליעקב, סי' קי).

ר' קלמן קלנימוס אפשטיין (1751-1823) תלמידו של ר' אלימלך מליז'נסק, מעמידנו על כך, שהגאוה ותחושת ה"אני" הן מסך מבדיל בין האדם לבוראו:

והנה שמעתי בשם הרב המגיד, איש האלוקים מורנו הרב יחיאל מיכל מזלוטשוב זצוק"ל (1726-1786) על הפסוק "אנכי עומד בין ה' וביניכם" [דברים ה, ב], פירוש, כשאישי הישראלי מחזיק בעצמו שהוא מעולה באיזה מעלה, בתורה או בעבודת ה', אזי הוא עושה מסך מבדיל בינו לבין קונו. וזהו "אנכי", שמי שמחזיק עצמו ל"יש" וסובר שהוא במדרגת ישות, אז עומד וכו'. פירוש, שדבר זה חוצץ ומסך מבדיל בין האדם להשם יתברך (מאור ושמש, ח"ב, עמ' תקמט).

במאמץ של הביטול העצמי, נתבע האדם לרוקן את עצמו מאישיותו, שכן רק בהיותו כלי ריק, יכול התחום האלוקי שבו להתגלות. יושם לב לכך, שההוויה האלוקית שורה אמנם בכל, אולם האדם השרוי בתודעת עצמו איננו מניח לנוכחות האלוקית החבויה בתוכו להתגלות.

גם רמ"פ נותן דעתו לסוגיית ה"התאינות":

שבריא העולמות היה בשביל שעשוע ותענוג שיקבל השי"ת מזה תענוג גדול, שיאציל מאתו נשמת ישראל... ויזדככו ויתקרבו ויתרבו אליו במחשבתם, באהבתם אותו, וקשורים בו בדביקה וחשיקה וחפיצה, וידמו את עצמם ל"אין", כהבינם שבאמת בלעדי כוח הבורא ית"ש שכראם ומקיימם, הם אין (יוד"א, עמ' פט).

רמ"פ מעמידנו על שני יסודות רעיוניים חשובים. האחד, שהקב"ה ברא את עולמו כדי לקבל ממנו שעשוע ותענוג. השני - שהאדם השרוי בתודעת עצמו, תוחם את עצמו בגבולות ה"אני" שלו. אדם כזה מעמיד מלכות בשר ודם מול מלכות שמים. הוא מסתגר בתוך עצמו ומתנשא לחשוב "אני ואפסי עוד", ויוצר בכך חיץ וחומה בינו לבין בוראו. חומה זו מונעת

את האור האלוקי לחדור אל אותו אדם, והוא נשאר בתוך קליפותיו. במקום לאפשר לאור האלוקי להאירו בשפע של טובה, הוא נופל לזרועות עולם שאין בו קדושה.

הרעיון שהקב"ה ברא את עולמו כדי לקבל ממנו שעשוע ותענוג, מזיקקנו לסוגיית "עבודה צורך גבוה", שבכוונתה לומר, שיש לאדם כוח ויכולת להשפיע על העולמות העליונים. רבקה שץ אופנהימר (מהות הצדיק, עמ' 366) מסבירה: "הקבלה הרגילה את מוטיב התיקון של האלוקות על ידי האדם, המחזיר לה "קומה שלימה"... הצדיק בונה את קומתו האישית... ומתוך כך הוא עשוי לתקן את העולם העליון ולהביאו לאחדות גמורה. ולא זו בלבד, אלא שאז נוצרת אחדות בין עולם האלוקות והעולם השפל". לשאלה איך יתכן שאדם בר חלוף מסוגל להשפיע על עולמות עליונים ולגרום תענוג לבורא ב"ה, עונים בחסידות, שזו היתה מטרת הבריאה.⁸

לעניין ה"התאיינות" שמורה עם רמ"פ שאלה נוקבת. לאחר שהוא מציין ש"ענין עבודת האדם להשם יתברך צריך להיות... ובשפלות", הוא מקשה:

אבל אם יהיה שפל מכל וכל, פן ואולי יפתנו היצר לאמור, מי אתה לדבר לפני השי"ת ולעברו, ואתה בשר ודם עפר ואפר, ואתה ידעת נגעי עוונותיך ומדותיך הרעים ואתה מתועב לפני השי"ת, האיך ימלאוך לבך להתקרב לעבודתו ויחודו? (יוד"א, עמ' קיב).

לאמור, העבודה על מידת ה"התאיינות" עלולה לגרום לכך שהאדם יחוש שאיננו ראוי להתקרב לפני ה', ונמצא שהשפלת עצמו תשיג את ההיפך. על כך עונה רמ"פ:

"לזה צריך לאחוז בגבהות, כמו שאמר הכתוב "יגבה לבו בדרכי ה'" [דברי הימים ב' יז, ו]. וכמו שאמרו חז"ל "לפיכך נברא האדם יחידי וכו'" [בבלי סנהדרין לז ע"א]. היינו, יש מצבים שצריך האדם דוקא לאחוז בגבהות כדי להשיג את קירבת השם. לפיכך: "כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם". ואמרו חז"ל: "לעולם יראה אדם עצמו כאילו הוא והעולם חצי וזכאי וחצי חייב. עשה מצוה אחת, אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות (קידושין מ ע"ב).

ולכאורה, זה גבהות גדול, שידמה האדם בדעתו שבשבילו נברא העולם וכל העולם תלוי עליו. אבל חז"ל הכריחו אותנו להשתמש בגבהות זה, כי בלעדי זה יהיה התרשלות גדול בנפשינו לדרוף אחר עבודת השי"ת... ואם כל אדם יאמר כך, לא יהיה אדם בעולם שיתקרב את עצמו להשי"ת. אבל לסבה זו אנו צריכים להשתמש בגבהות.⁹

8 לא נוכל להאריך בנושא מורכב זה, המעוניין יעיין במאמריהם של אביבי, הסטוריה; נבו, עבודה.

9 יוד"א, עמ' קיב. בעמוד מא המחבר מציין שאם אדם מבטל את גבהות הלב, הרי הוא זוכה לסייעתא דשמיא.

רמ"פ מביא הוכחה מדבריו חז"ל על כך שחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם. אך אין הכוונה שעליו לחשוב שהוא מרכז העולם אלא שיש לו אחריות על כל העולם, וכל מעשה שלו יכול להשפיע על העולם כולו לטוב או למוטב. המחבר שם לב שזו דרישה לא פשוטה כלל, לכן הוא מדריך את האדם איך לנהוג: "בשעת מעשה שעושה להשי"ת, לא ידמה באמת שום גבהות, רק כניעה ושפלות, שיראה שהוא כאין לפני השי"ת ואינו עושה שום מעשה. ומה שעושה – הכל הוא בכוח עזר אלוהים אשר עזרו ונתן לו כוח, ומבלעדי השי"ת היה אפס" (שם). כלומר, על האדם להתייחס אל עצמו כאל מי שהאחריות לעולם מוטלת על כתפיו. אבל בשעת מעשה עליו לזכור שכל עשייתו איננה מכוח עצמו, אלא מכוח השי"ת המסייע בידו.

בנושא זה של האדם מול בוראו, מעמידנו רמ"פ על עניין נוסף אודות הפיצול הפנימי בנפשו של האדם המבקש את דביקות הבורא: "וזהו שאמרו בגמרא עולא כי הוי אתי מבי רב,¹⁰ שהיה אז מופשט ביותר מחמת דבקות התורה, הוה מנשק להו וכו'. ומפרש בגמרא, ופליגא דידיה אדידיה. ר"ל למה היה עושה כן, מחמת שמפולג ומוחלק דידיה אדידיה, ר"ל רוחניותו מופשט מגשמיותו". המחבר מוסיף הסבר לדבריו: "שבאם האדם מופשט מגשמיות, אזי הוא מוחלק בעצמו, מעצמו אל עצמו, והוא בקרבו דבוק בבורא ית"ש בתשוקה גדולה, ובחיצוניותו אף על פי כן עושה בעולם פעולות גשמיות כמו אכילה וזיווג וכדומה, ובקרבו הוא כמלאך נבדל מגשמי, ובחיצוניות הוא ככהמה בעיני הרואים". (יוד"א, עמ' צב). המחבר מתאר מצב שבו האדם שהתעלה בהתעלות גבוהה, מפוצל פיצול פנימי. בקרבו הוא בהתעלות כמלאך אלוהים, אולם בחיצוניותו הוא עושה מעשים גשמיים. כיון שנפשו מטוהרת ומזוככת, פעולותיו הפיזיות נעשות מאיליהן ללא תשומת לב מצדו. כך יכול היה עולא לנשק את אחיותיו, מבלי לתת את דעתו למעשיו. במקרה כזה, למרות שקיים פיצול נפשי באישיותו, אין זה פיצול של משבר, או קרע בנפשו. כל התחום הגשמי מתבצע מחוץ לתודעתו, ונפשו נשארת בהרמוניה של רוחניות.

עיון ודיון

דרך עיונו ואופן כתיבתו של רמ"פ שונים מיתר הכותבים החסידיים בני דורו. בעוד שהאחרים עוסקים בנושאים שונים המנסרים בעולמה של החסידות, כמו מעמד הצדיק, מעמד השכינה, העלאת ניצוצות קדושים ועוד, מתמקד ר' משולם פייבוש בנושא אחד: "דביקות". ובעוד שאצל הכותבים האחרים הדיון ברובו הוא תיאורטי, ומיעוטו בלבד פונה ישירות אל הקורא ומעמיד בפניו דרישות של התנהגות, הרי שרמ"פ הקושר את כל תחומי עיונו ל"דביקות", מציגם כדרישה אופרטיבית להתנהגות בחיי יום יום. השאלה המתבקשת היא, מה ראה על כך?

10 הכוונה למה שמסופר בבבלי שבת יג ע"א. על עולא שהיה מנשק להו לאחוותיה [לאחיותיו] אבי

חדייהו [על חזיהו].

שונה רעיון ה"דביקות" מכל הנושאים האחרים הנידונים בספרות החסידית, כאשר הוא תובע מהאדם את כולו: את מחשבתו, את דיבורו ואת מעשיו. וכבר קדמוהו חז"ל באמרו: "והיו הדברים האלה... על לבבך. למה נאמר? לפי שהוא אומר "ואהבת את ה' אלוך בך בכל לבבך". איני יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה. תלמוד לומר "והיו הדברים האלה... על לבבך". הדברים האלה על לבבך, שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו".¹¹ גדולי הדורות נתנו דעתם לשאלה: כיצד ניתן להגיע לדביקות בכורא. אחת מנקודות המחלוקת שבין המתנגדים לחסידים, נסכה סביב שאלה זו, כשהמתנגדים קראו תגר על החסידים שבקשו להגיע לדביקות באמצעות תפילה, יותר מאשר באמצעות לימוד תורה. אמנם גם בתוך החסידות היו בזה חילוקי דעות: ר' מנחם מנדל מפרעמישלן צידר בהפחתת שעות הלימוד לטובת עיון והגות בקב"ה. ר' יעקב יוסף מפולנאה הטעים, שהדביקות תושג באמצעות הכנעת היצר הרע, וזאת על ידי ייסורים. הבעש"ט עצמו דחה את רעיון הסיגופים כמכשיר להשגת הדביקות. בין גדולי החסידות ברור המייסדים, מצאנו גם את השיטה המסורתית של השגת הדביקות באמצעות לימוד התורה. כך אצל ר' אלימלך מליז'נסק וכך אצל ר' אפרים מסדילקאב. ואילו ר' זאב מזיטומיר, סבור שהדרך לדביקות עוברת דרך ההידבקות במידותיו של הקב"ה.

רמ"פ מצטרף לדעה שהמפתח להשגת הדביקות אינו נעוץ בלימוד התורה; אולם לא כר' מנחם מנדל מפרעמישלן, הסבור שהלימוד תופס את מקום הדביקות ולכן צריך להפחיתו, שכן הלימוד כשלעצמו איננו מביא בהכרח לדביקות. רמ"פ מנמק את דעתו בהסתכלות במציאות ובפרקטיקה. לדבריו, עינינו הרואות שיש לומדי תורה רבים שהם בעלי עבירות, ויש גם גוים שלומדים תורה; הרי שלא זו הדרך להשגת הדביקות. לדעתו, זו תושג באמצעות פיתוח וטיפוח מידת היראה והאהבה. המחבר נותן דעתו לשאלה המתחייבת: איך מגיעים לכך. הוא מציג כמה תנאים שהראשון שבהם הוא: ביטול מידת הגאווה. בעל גאווה אינו יכול לדור במחיצתו של הקב"ה, כאשר מידה זו תוחמת את בעליה בגבולות ה"אני" ויוצרת חיץ בין האדם לבין בוראו. הדרך הנכונה המובילה לביטול הגאווה, היא לדעתו, הגות מתמדת בקב"ה. מי שמכיר בכך ש'מלוא כל הארץ כבודו' ו'לית אתר פנוי מיניה' משפיל את עצמו בפני הדר גאון ה', וכך סולל לעצמו את הדרך להשגת הדביקות.

בדונו בביטול מידת הגאווה, מעמידנו המחבר על בעיה העלולה להתעורר בלב עובד ה'. העיסוק בביטול מידת הגאווה ובהשפלת עצמו, יכול לגרום לכך, שהאדם יחשוב שאין הוא ראוי לעבוד את ה', ונמצא שיצא שכרו בהפסדו: במקום להתקרב אל ה', הוא מתרחק. המחבר מתקשה בשאלה זו, ודומה שתשובתו – שאכן צריך האדם להשאיר לעצמו מידה מסוימת של גבהות, משאירה עדיין את השאלה ב'צריך עיון'.¹²

11 ספרי דבי רב עם תוספות מאיר עין, מהדורת מ' איש שלום, וינה תרכ"ד (דפ"צ ירושלים תשכ"ח), עמ' עד.

12 הרב שלמה אבינר (טל חרמון, מועדים, עמ' 136), מתייחס לנושא זה: "שמדת הגאווה רעה היא מאד, ואין הקב"ה והגאווה יכולים לדור בכפיפה אחת. מכל מקום, אין הכוונה שהאדם ירגיש את עצמו ריק ומנוול. זו אינה ענווה, כי מי שמרגיש את עצמו מנוול וריק, גם מתנהג כך ועושה מעשה

סיכום

רמ"פ שייך לדור המייסדים, שבו קמו חצרות החסידות והמונים צבאו על פתחיה. ראשי החסידות בני דור זה, ראו צורך לצקת תוכן רעיוני לתוך המסגרות החברתיות ההולכות ונבנות. רמ"פ הוא אחד מחבורה זו. הגותו מתמקדת בנושא מרכזי – הדביקות, שהוא שיאו של הקשר בין האדם לבוראו. המחבר דן בדרכים להשגתה, כשהוא משלב תיאוריה ופרקטיקה. ספרו הוא ספר הדרכה לבני החבורה החסידית ואחרים, כיצד להידבק בה' ברוח חסידית.

נראה לנו, שיש מקום להסיק מסקנה נוספת מעיוננו. במחקר החסידות נידונה שאלה גדולה שהעסיקה את החוקרים: האם היתה החסידות בראשית דרכה תנועת גאולה משיחית לאומית.¹³ הספר יושר דברי אמת, העוסק בנושא ה"דביקות", מתייחס בדבריו אל האדם הבודד. הדיון במהות הדביקות והדרישות המתלוות למי שרוצה להשיג דרגה זו, כולן פונות אל האיש הפרטי. נראה אפוא, שספר זה נוטה לתמוך באלה הסבורים שהחסידות בראשית דרכה לא הייתה תנועה משיחית לאומית מובהקת. היא עסקה בחינוך היחיד לעבודת ה' נכונה, דבר שביא לגאולתו האישית.¹⁴ אמנם כאשר יגאל כל אחד ואחד מישראל את עצמו, ממילא תבוא גם הגאולה הלאומית.

ביבליוגרפיה

מקורות

ר' אברהם בן שלמה זלמן, **מעלות התורה**, ירושלים תשמ"ט

ר' אהרן הלוי, **שער היחוד והאמונה**, שקלוב תק"פ

ר' אלימלך מליזנסק, **נועם אלימלך**, ירושלים תש"ך

ר' אפרים מסדילקאב, **דגל מחנה אפרים**, ירושלים תשנ"ד

ר' דב בער ממזריטש, **מגיד דבריו ליעקב**, מהדורת ר' שץ אופנהימר, ירושלים תשל"ו

נבלה. אלא צריך האדם להרגיש עצמו ישראל, חסיד ועובד ה'. אף על פי ששפל הוא בעיני עצמו ותמיד רואה חסרונותיו, מכל מקום, מרגיש בקרבו שהוא ישראל וחסיד, בחינת 'ויגבה לבו בדרכי ה'" [דה"ב י, ו]. לא גאוה אישית פרטית, אלא גאוה שהוא יהודי".

13 אין באפשרותנו להרחיב כאן בנושא זה. ראו נבו, גאולה.

14 גישה המצויה גם בהגותו של ר' דב בער ממזריטש. ראו על כך: נבו, המגיד ממזריטש.

ר' זאב מזיטומיר, **אור המאיר השלם**, ירושלים תשנ"ה

ר' חיים מוולוז'ין, **נפש החיים**. ירושלים תשל"ג

ר' יוסף צרפתי, **יד יוסף**, אמסטרדם ת"ס

ר' יעקב יוסף מפולנאה, **תולדות יעקב יוסף**, קארעץ תק"ם

ר' מנחם מנדל מפערמישלאן, **ספר דרכי ישרים**, נדפס יחד עם צוואת הריב"ש, ירושלים תשנ"ה

ר' משולם פייביש מזבריו, **יושר דברי אמת**, ירושלים תשל"ד

מחקרים

אביבי, הסטוריה

אביבי י', "הסטוריה צורך גבוה", **ספר היוכל למ' ברויאר**, ח"ב, עורך מ' בר אשר, ירושלים תשנ"ב, עמ' 709-771

אבינר, טל חרמון

אבינר ש', **טל חרמון, מועדים**, ירושלים תשע"א

אידל, דביקות

אידל מ', "דביקות בקבלה ובחסידות", **קבלה היבטים חדשים**, ירושלים ותל אביב תשנ"ג, עמ' 67-75

אליאור, דפוסי יסוד

אליאור ר', "יש" ו"אין" - דפוסי יסוד במחשבת החסידות", **משואות, מחקרים בספרות הקבלה ובמחשבת ישראל מוקדשים לזכרו של פרופ' אפרים גוטליב ז"ל**, עורכים מ' אורון וע' גולדרייך, ירושלים תשנ"ד, עמ' 53-74

אליאור, חירות

אליאור ר', **חירות על הלוחות**, משרד הביטחון תש"ס

אליאור, יש ואין

אליאור ר', "בין ה"יש" ל"אין" - עיון בתורת הצדיק של ר' יעקב יצחק החוזה מלובלין", **צדיקים ואנשי מעשה, מחקרים בחסידות פולין**, עורכים ר' אליאור ואחרים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 167-218

אליאור, עיונים

אליאור, "עיונים במחשבת חב"ד", **דעת** 16 (תשמ"ו), עמ' 137-143

אליאור, טרנסצנדנציה

אליאור ר', "טרנסצנדנציה ואימנציה", **תורת אחדות הפכים**, ירושלים תשנ"ג, עמ' 90-91

וויס, ראשית צמיחתה

וויס י', "ראשית צמיחתה של הדרך החסידית", **ציון** טז (תשי"א), עמ' 46-105

זק, גלות

זק ב', "גלות ישראל וגלות השכינה", **בשערי הקבלה של ר' משה קורדובירו**, ירושלים תשנ"ה, עמ' 251-255

יעקבסון, נתיבים

יעקבסון י', "בנתיבי גלויות וגאולות", **תורת הגאולה של רבי משה דאטו**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 110-122

מרגולין, מקדש

מרגולין ר', **מקדש אדם**, ירושלים תשס"ה, עמ' 128

נבו, גאולה

נבו י', "גאולה לאומית מול גאולה אישית", **הגות בחסידות**, ירושלים תשע"ג, עמ' 180-198

נבו, המניד ממזריטש

נבו, "המגיד ר' דב בער ממזריטש", **מורשת ישראל** 13 (תשע"ו), עמ' 45-70

נבו, נתיבי עבודה

נבו י', "נתיבי עבודת ה' בחסידות בראשית דרכה", **הגות בחסידות**, ירושלים תשע"ג, עמ' 240-245

נבו, עבודה

נבו י', "עבודה צורך גבוה כמכשיר אמוני חינוכי", **מים מדליו** 27 (תשע"ו), עמ' 51-76

נבו, שכינה

נבו י', "השכינה ועולמנו - יחסי הגומלין באור כתבי ראשוני החסידות", שם, עמ' 213-240

נגאל, מקורות

נגאל ג', "על מקורות הדבקות בספרות ראשית החסידות", **קרית ספר** כו (תשל"א), עמ' 343-348

פייקאז', דביקות

פייקאז' מ', "דביקות - מעמדה ומשמעותה אצל ראשי החסידות ומוריה", **בין אידיאולוגיה למציאות**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 150-178

פייקאז', החסידות א'

פייקאז' מ', "החסידות תנועה חברתית בראי הדביקות", **צדיק ועדה**, עורך ד' אסף, ירושלים תשס"א, עמ' 443 - 457

פייקאז', החסידות ב'

פייקאז' מ', "החסידות תנועה חברתית בראי הדביקות", **דעת** 25 (תש"ן), עמ' 127-144

פכטר, תפיסה

פכטר מ', "תפיסת הדביקות ותיאורה בספרות הדרוש והמוסר של חכמי המוסר במאה הט"ד", **מחקרי ירושלים במחשבת ישראל** ג (תשמ"ב), עמ' 51-121

קויפמן, בכל דרכיך

קויפמן צ', **בכל דרכיך דעהו**, רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן תשס"ט,

שוחט, יסודות

שוחט י', "יסודות משיחיים ומיסטיים בלימוד התורה בבית מדרשו של הגר"א: היבט חדש על המשבר בלימוד במאה היח' ומושג הדביקות", **הגר"א ובית מדרשו**, הוצאת אוניברסיטת בר אילן תשס"ג, עמ' 155-172.

שלום, דביקות

שלום ג', "דביקות או התקשרות אינטימית עם אלוקים בראשית החסידות [הלכה ומעשה]", **דברים**
בגו, ח"ב, תל אביב תשל"ה, עמ' 325-350

שלום, שכינה

שלום ג', "השכינה", **פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה**, ירושלים תשמ"א, עמ' 269-277

שץ אופנהימר, בעיה

שץ אופנהימר ר', "בעיית לימוד התורה בחסידות", **החסידות כמיסטיקה**, ירושלים תשמ"ח, עמ' 157-167

שץ אופנהימר, מהות הצדיק

שץ אופנהימר ר', "למהותו של הצדיק", **מולד** יח (תש"ך-כא), עמ' 365-378

